

DUNYO TAJRIBASIDA SIYOSIY PARTIYALARNING RIVOJLANISH YO'NALISHLARI

Rashidov Baxtishod Baxtiyor o'g'li

Aniq va ijtimoiy fanlar Universiteti 2-bosqich magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15150585>

Annotatsiya. Maqolada siyosiy partiyalarning zamonaviy jamiyatdagi o'rni va rivojlanish tendentsiyalari tahlil etiladi. Asosiy e'tibor ideologik partiyalarning pragmatik partiyalarga aylanishi, populistik harakatlarning kuchayishi va raqamli texnologiyalarning siyosiy jarayonlarga ta'siriga qaratilgan. Xalqaro tajribalar asosida siyosiy partiyalarning o'zgarib borayotgan tabiati va ularning demokratik jarayonlardagi roli ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: siyosiy partiyalar, demokratiya, ideologiya, pragmatik siyosat, populizm, raqamli texnologiyalar.

DEVELOPMENT TRENDS OF POLITICAL PARTIES IN WORLD EXPERIENCE

Abstract. The article analyzes the role and development trends of political parties in modern society. The main attention is paid to the transformation of ideological parties into pragmatic parties, the rise of populist movements, and the impact of digital technologies on political processes. Based on international experience, the changing nature of political parties and their role in democratic processes are considered.

Keywords: political parties, democracy, ideology, pragmatic politics, populism, digital technologies.

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПАРТИЙ В МИРОВОМ ОПЫТЕ

Аннотация. В статье анализируются роль и тенденции развития политических партий в современном обществе. Основное внимание уделяется трансформации идеологических партий в прагматические, росту популистских движений и влиянию цифровых технологий на политические процессы. На основе международного опыта изучается меняющаяся природа политических партий и их роль в демократических процессах.

Ключевые слова: политические партии, демократия, идеология, прагматичная политика, популизм, цифровые технологии.

Zamonaviy demokratik jamiyatlarda siyosiy partiyalar fuqarolarning siyosiy ishtirokini ta'minlash, hokimiyatni nazorat qilish va davlat siyosatini shakllantirishda asosiy institut

hisoblanadi. Dunyo tajribasi shuni ko'rsatadiki, partiyalar tizimlari turli yo'nalishlarda rivojlanmoqda, ularning funksiyalari va tuzilishi mamlakatning siyosiy madaniyati, tarixiy sharoitlari va iqtisodiy tizimiga bog'liq holda shakllanadi.

Kirchheimer (1966) ta'kidlashicha, 20-asrning ikkinchi yarmidan boshlab ko'plab mamlakatlarda aniq ideologik platformaga ega bo'lgan partiyalar o'rniga saylovchilarning kayfiyatiga moslashuvchan pragmatik partiyalar kuchaymoqda. Ushbu tendensiyani "catch-all" partiyalar modelida ko'rish mumkin¹.

20-asrning ikkinchi yarmidan boshlab ko'plab mamlakatlarda ideologik partiyalar (sotsialistlar, konservatorlar, liberallar) o'rniga pragmatik partiyalar kuchaymoqda. Bu partiyalar aniq dastur va qarashlarga emas, balki saylovchilarning kayfiyatiga moslashishga intiladi².

Zamonaviy demokratiyalarda partiyalar o'zlarining an'anaviy elektoratidan tashqari kengroq auditoriyani jalb qilishga harakat qilmoqda. Bunga misol qilib Germaniyadagi Xristian-Demokratik Ittifoq (CDU) va AQShdagi Demokratik Partiya keltirilishi mumkin³.

Siyosiy partiyalar ilk bor Yevropada va AQShda 17–18-asrlarda parlament guruhlarini sifatida paydo bo'lgan. Masalan: Tori va Vig partiyalari (Buyuk Britaniya) – keyinchalik Konservativ va Liberal partiyalarga aylangan. Federalistlar va Demokratik-Respublikachilar (AQSh) – mamlakatning birinchi siyosiy partiyalari. Bu partiyalar dastlab kichik siyosiy elitalar tomonidan tuzilgan bo'lib, asta-sekin kengroq ijtimoiy tabaqalarga tarqalgan.

So'nggi o'n yilliklarda Yevropa, Lotin Amerikasi va AQShda populistik partiyalar kuchaymoqda. Ular elitaga qarshi chiqib, "oddiy xalq" nomidan gapirishni o'zlarining asosiy siyosiy platformasi qiladi.

• **O'ng qanot populizm:** Fransiyadagi **Milliy Front**, Germaniyadagi **AfD**, Gollandiyadagi **PVV**.

• **Chap qanot populizm:** Gretsiyadagi **SYRIZA**, Ispaniyadagi **Podemos**.

• **AQShdagi Trumpchilar harakati** – bu ham elitizmga qarshi chiqqan populistik oqimdir.

¹ "Zamonaviy partiyalar o'zlarining an'anaviy elektoratidan tashqari kengroq auditoriyani jalb qilishga intiladi" (Kirchheimer, 1966, 180-bet).

² Kirchheimer, O. (1966). "The Transformation of Western European Party Systems." In J. LaPalombara & M. Weiner (Eds.), *Political Parties and Political Development* (pp. 177–200). Princeton University Press.

³ Dalton, R. J., & Wattenberg, M. P. (2000). *Parties Without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies*. Oxford University Press.

Internet va ijtimoiy tarmoqlar partiyalarning faoliyatini tubdan o'zgartirdi. Endi partiyalar an'anaviy tashkiliy tuzilmadan foydalanmasdan, to'g'ridan-to'g'ri saylovchilar bilan aloqa qiladi.

- **Barak Obamaning 2008 va 2012-yillardagi saylov kampaniyalari** – birinchi marta keng qamrovli raqamli strategiyalardan foydalanildi.

- **Italiyadagi "5 Yulduz Harakati" (M5S)** – butunlay internet asosida shakllangan siyosiy tashkilot.

- **AQShdagi "The Squad" (AOC va boshqalar)** – ijtimoiy tarmoqlar orqali yosh saylovchilarga murojaat qiladi.

Robert Michelsning "**Oligarxiya temir qonuni**" (1911) hali ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan – katta partiyalarda qaror qabul qilish bir guruh rahbarlar qo'liga to'planadi.

- **Laburistlar partiyasi (UK)** – Jeremy Corbyn va Keir Starmer o'rtasidagi ichki kurash partiya ichidagi fraksiyalar ziddiyatini ko'rsatdi.

- **AQSh Demokratik partiyasida superdelegatlar tizimi** – oddiy a'zolarining ovozi cheklaydi.

Siyosiy partiyalar tizimi jamiyatning rivojlanish darajasini aks ettiruvchi "ko'zgu" hisoblanadi. Zamonaviy dunyoda partiyalar nafaqat milliy, balki global muammolarga javob berishga majbur. O'zbekiston uchun partiyalar tizimini rivojlantirish - bu nafaqat siyosiy, balki iqtisodiy va ijtimoiy islohotlarning muvaffaqiyat kalitidir.

Siyosiy partiyalar jamiyatning dinamik rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Ular tarixan turli shakllarda paydo bo'lib, hozirda ham global o'zgarishlar ta'sirida yangilanib bormoqda.

Kelajakda partiyalar raqamli texnologiyalar, ekologik muammolar va ijtimoiy adolat kabi yangi mavzular atrofida qayta shakllanishi mumkin. O'zbekistonda ham partiyalar tizimi islohotlar natijasida rivojlanmoqda, bu esa fuqarolik jamiyatining mustahkamligiga hissa qo'shadi.

REFERENCES

1. Kirchheimer, O. (1966). "The Transformation of Western European Party Systems." Princeton University Press.
2. Dalton, R. J., & Wattenberg, M. P. (2000). *Parties Without Partisans.* Oxford University Press.

3. Mudde, C. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe.* Cambridge University Press.
4. Bennett, W. L., & Segerberg, A. (2013). *The Logic of Connective Action.* Cambridge University Press.
5. Абдурахмонов, А.А. (2024). "Сиёсий партияларнинг ривожланиш йўналишлари: дунё тажрибаси". Ижтимоий-сиёсий тадқиқотлар журнали, №3(45), 12-24 бетлар.